(6) Dr. Shivaji Diwan (Pol. Sci.)

Current Global Reviewer

Peer Reviewed Multidisciplinary International Research Journal
PEER REVIEWED & INDEXED JOURNAL

ISSN 2319-8648 Impact Factor - 7.139 Indexed (SJIF)

March 2020 Special Issues- 25 Vol. 3

The Current Issues in Social Sciences in India (CISSI-2020)

Chief Editor :
Mr. Arun B. Godam

Guest Chief Editor
Prof. Dr. B. D. Kokate (I/C Principal)
Dr. S. S. Undare (Vice Principal)
[illegible]

Editor
Dr. R. K. Kale

Co-Editors
[illegible]
Dr. B. D. [illegible]
Dr. S. [illegible]

[illegible] Arts, Science & Commerce College [illegible]

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Special Issue 25 , Vol. 3 March 2020 | Peer Reviewed SJIF | ISSN : 2319 - 86 Impact Factor

Impact Factor – 7.139 ISSN – 2348-7143

Current Global Reviewer

Peer Reviewed Multidisciplinary International Research Journal
PEER REVIEWED & INDEXED JOURNAL

March 2020 Special Issue- 25 Vol. 3

The Current Issues in Social Sciences India (CISSI-2020)

Chief Editor
Mr. Arun B. Godam

Guest Chief Editor
Prof. Dr. B. D. Kokate (I/C Principal)

Dr. S. S. Undare (Vice Principal)
Dr. G. A. Mohite (Vice Principal)

Editor
Dr. R. K. Kale

Co-Editors
Dr. S. N. Akulwar
Dr. B. D. Jadhav
Dr. S. E. Ghuma

Balbhim Arts, Science & Commerce College, Beed

Shaurya Publication, Latur

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Special Issue 25, Vol. 3 March 2020	Peer Reviewed SJIF	ISSN : 2319 - 8648 Impact Factor : 7.1[illegible]

Current Global Reviewer

Peer Reviewed Multidisciplinary International Research Journal
PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

SPECIAL ISSUE – 25 Vol 3

Title of the issue : - The Current Issues in Social Sciences in India (CISSI-20[illegible])

© All rights reserved with the College & publisher **Price : Rs. 400/-**

Chief Editor – Arun Godam
Latur

Guest Chief Editor
Prof. Dr. B. D. Kokate (I/C Principal)

Dr. S. S. Undare (Vice Principal)
Dr. G. A. Mohite (Vice Principal)

Editor
Dr. R. K. Kale

Co-Editors
Dr. S. N. Akulwar
Dr. B. D. Jadhavar
Dr. S. E. Ghumatkar

Balbhim Arts, Science & Commerce College, Beed

Published BY
Shaurya Publication
Old MIDC , Near Kirti Gold Chowk, Latur
Email- hitechresearch11@gmail.com , 8149668999

Printed By.
Shaurya Offset
Old MIDC , Near Kirti Gold Chowk, Latur
Email- hitechresearch11@gmail.com

EDITION : March 2020

59.	संध्याताई बारगजे यांचे सामाजिक कार्य : एक दृष्टिक्षेप प्रा.डॉ. सांवत के.डी.	185
60.	नागरिकत्व दुरुस्ती कायदा, 2019 (CAA) डॉ. सविता भाऊसाहेब नागे	187
61.	आधुनिक शासनाची गुरूकिल्ली "ई - प्रशासन" सवाई प्रियंका भास्करराव	191
62.	"महिला सक्षमीकरण आणि भारतीय धोरण" डॉ. शामल भिवराव जाधव	194
63.	**तृतीयपंथी व्यक्ती : लिंगभेद आणि समस्या** Shankar Dasharath Dunghav	197
64.	२० व्या शतकातील महाराष्ट्रातील सामाजिक चळवळीमध्ये स्त्रीयांचे योगदान प्रा.शेजूळ बप्पासाहेब रामलिंग	200
65.	"रोकड विरहीत भारतीय अर्थव्यवस्थेचा अभ्यास " प्रा. शेळके सी.एस.	203
66.	आधुनिक भारताच्या इतिहासातील नवीन प्रवाह (गडावरील द्वार शिल्पे) शिंदे स्वप्नील संतोष	207
67.	सबाल्टर्न ग्रुपचा इतिहास प्रा.शिंदे एच.ए.	212
68.	मूलतत्ववाद प्रा.डॉ.शिवाजी गोविंदराव दिवाण	214
69.	भारतीय सामाजिक चळवळीतील डॉ.ॲनी बेझंट यांची भुमिका :- प्रा.डॉ.शिवाजी लक्ष्मण नागरगोजे	217
70.	**भारतीय राज्यघटनेतील कलम 370 आणि 35 (अ)** श्री श्रीधर सोनराव आघाव	219
71.	कलम ३७० (३५ अ) समस्या व भारतीय राजकारण सोनवणे सिध्दांत चंद्रकांत	223
72.	बदलत्या परिस्थितीत दहशतवादाच्या कारणांचा शोध डॉ. प्रशांत भाऊसाहेब सोळंके	226
73.	दहशतवादाचे बदलते स्वरूप आकाष शेषराव बांगर	228

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Special Issue 25 , Vol. 3 | Peer Reviewed | ISSN : 2319 - 8648
March 2020 | SJIF | Impact Factor : 7.139

मूलतत्ववाद

प्रा.डॉ.शिवाजी गोविंदराव दिवाण
(राज्यशास्त्र विभाग) , महिला महाविद्यालय,गेवराई जि.बीड

'मूलतत्ववाद' या शब्दाचा उगम शोधला असता तो ख्रिश्चन पंरपरेत आढळतो. ख्रिस्ती धर्माच्या आज्ञांचे पूर्णपणे व सार्वत्रिक पालन करण्याचा आग्रह धरणारा विचार म्हणून मूलतत्ववाद हा शब्द प्रचारात आला. बायबलचा अधिकार पूर्णतः व शब्दशः मान्य करणे म्हणजे धर्माच्या मूलभूत तत्वांचे पालन करण्याचा आग्रह धरणे या अर्थाने मूलतत्ववाद ही विचारप्रणाली प्रचलित झाली आहे.

इस्लाममध्ये विसाव्या शतकामध्ये दुसऱ्या दशकापासून मूलतत्ववादाने मूळ धरले आहे. मूलतत्ववाद ही संकल्पना मूलतः धर्मावरील नितांत श्रध्देशी निगडित असते. प्रत्येक व्यक्ती कोणत्या ना कोणत्या धर्मश्रद्धा बाळगत असतो. १९६० नंतर समाजावरील विचारधारांचा प्रभाव ओसरत गेला. धर्माधिष्ठित मूलतत्ववादाने मानवी जीवन पुनःश्च व्यापून टाकले.

मूलतत्ववाद :

स्वतःच्या धर्मालाच श्रेष्ठ मानून तीच तत्त्वे अंतिम मानणे म्हणजे मूलतत्ववाद होय. धर्मग्रंथातील वचनावर विश्वास ठेवून त्यांचे पालन करणे, त्यातील तत्वांवर श्रध्दा ठेवून ते स्वीकारणे म्हणजे मूलतत्ववाद होय. मूलतत्ववाद म्हणजे एखाद्या [illegible] आग्रहीपणे मांडणे व जोपासणे होय. धार्मिक मूलतत्ववादाच्या भूमिकेप्रमाणे काळाच्या ओघात धर्मात होणारे बदल हे धर्माच्या शुध्द स्वरुपामध्ये ढवळाढवळ करतात. म्हणून धर्माचे विशुध्द स्वरुप जोपासण्याची आग्रही भूमिका मूलतत्ववाद घेतो.

मूलतत्ववादाची संकल्पना एका वाक्यात स्पष्ट करायची तर असे म्हणता येईल की, 'धर्माप्रति अत्याधिक वचनबद्धता' 'Close commitment to religion is called fundamentalism.'

मूलतत्ववादाच्या अभ्यासाचा उद्देश :

धार्मिक रुढी, प्रथा परंपरातून मूलतत्ववादास चालना मिळून हिंसाचार, जातीय दंगली, बॉम्बस्फोट दहशतवादी कारवाया केल्या जातात. त्यामुळे सामाजिक, आर्थिक आणि राजकीय व्यवस्था कोलमडून पडते. धार्मिक कट्टरपंथियांना आपले धर्मातील स्थान टिकवून ठेवण्यासाठी ते मूलतत्त्ववादासाठी आग्रही भूमिका घेतात. मूलतत्ववादाच्या संदर्भातील घडामोडी, त्यांचे व्यावहारिक स्वरुप राजकीय व्यवस्थेवरील त्याचा संबंध इ. चा अभ्यास करणे आवश्यक ठरते.

मूलतत्ववादाची व्याप्ती :

मूलतत्ववादाची संकल्पना केवळ एकाच राज्यापुरती मर्यादित नसून तिचे स्वरुप विश्वव्यापी आहे. काही महत्त्वपूर्ण राज्यांत मूलत्त्ववादाची पाळंमुळं कशी रुजली त्यांचा संक्षिप्त आढावा पुढीलप्रमाणे घेता येईल.

१) हिंदू मूलतत्ववाद : एकेकाळी हिंदूच साम्राज्य अफगाण, मध्य आशिया ते तिबेट, कंबोडिया, उत्तर व्हिएतनाम ते जावापर्यंतच्या प्रदेशात पसरले होते.

एकोणिसाव्या शतकात आर्यसमाजाव्दारे स्वामी दयानंद सरस्वती यांनी नवहिंदूत्ववाद मांडला तर राजा राममोहन रॉय ब्रहमो समाजाव्दारे सतीसारख्या कुप्रथांविरुध्द जनजागृती करुन तसे कायदे समत करुन घेतले.

विसाव्या शतकात लो.टिळकांनी गणेशोत्सव आणि शिवजयंतीच्या सार्वजनिक उपक्रमातून राष्ट्रीय आंदोलनात चैतन्य निर्माण करण्याचे प्रयत्न केले. मनुस्मृतीप्रमाणे 'अस्पृश्यता पाळणे किंवा जाती व्यवस्था पाळणे हे धर्मकृत्य आहे' हे विचार मूलतत्ववादाला पोषक ठरतात.

वि.दा.सावरकरांनी तीर्थक्षेत्राच्या आधारावर राष्ट्रवादाच्या कल्पनेला, आपल्या 'पुण्यभूमी' संकल्पनेत परावर्तीत केले. हिंदू मूलतत्ववादी आर्य, धर्म आणि सनातन धर्माचे पालन करण्यावर भर देतात. हिंदूच्या विभूती संग्रह, आर्यसमाज, नागरी प्रचारणी हिंदू महासभा, राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघामार्फत हिंदू मूलतत्ववाद्यांचा प्रसार आणि प्रचार केला जातो.

२) बुद्धीस्ट मूलतत्ववाद : दक्षिण आशियात श्रीलंकेमध्ये बुद्धिष्ट आणि भारतातील स्थलांतरित झालेले हिंदू, सिंहलींचा द्वेष केला [illegible] म्हणून श्रीलंकेत काही सिंहलींनी (बुद्ध ससना) काढून बुद्धीष्ट मूलतत्ववाद्यांना विरोध केला जातो. महात्मा गांधीजींचा मूलतत्ववादाला [illegible] होता.

३) शीख मूलतत्ववाद : शीख मूलतत्ववादाची सुरुवात १५ व्या शतकात झाली. गुरु नानक यांनी शीख धर्माची धर्माची स्थापना [illegible] स्वीकारली तर शीख धर्माला धोका आहे. अशा प्रचाराव्दारे पारंपारिक विचारांच्या शिखांना आकर्षित केले. अकाली दलाने पंजाबमधील [illegible] नागरी जीवन कसे असावे इ.महत्त्वाच्या नागरी हक्कांवर नियंत्रण आणले यातून धर्म आणि राजकारणातून शीख मूलतत्ववादाचे पुनरुज्जीवन केले गेले.

पंजाबमध्ये शिखांनी आपल्या सांस्कृतिक मूल्यांच्या जपणुकीसाठी 'सिंग सभा' निर्माण करुन तरुणांमध्ये मूलतत्ववादाची बीजे [illegible]

४) ख्रिश्चन मूलतत्ववाद : ख्रिश्चन मूलतत्ववादाचे अधिष्ठानदेखील 'धर्माचे जागतिक प्राबल्य स्थापित करणे असेच आ[illegible] धर्मपिसाट मूलतत्ववादाचे पडसाद अमेरिकेसारख्या प्रगत देशातही पडलेले दिसतात' सर्वांचे ख्रिश्चन धर्मात धर्मांतर करुन घेतल्याशि[illegible] पृथ्वीवर येणार नाही. या विचारात कट्टर मूलतत्ववाद आढळतो. अमेरिकेत ख्रिश्चन धर्मातील दोन पंथात अंतर्विरोध जाणवतो.

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Special Issue 25, Vol. 3 | Peer Reviewed | ISSN : 2319 - 8648
March 2020 | SJIF | Impact Factor : 7.139

अमेरिकेत मूलतत्ववादाचे 'धार्मिक अतिरेकी वादात रुपांतर झालेले दिसते. सनातन प्रोटेस्टंट ख्रिश्चनवाद्यांनी सुधारणावादी आणि धर्मनिरपेक्षवाद' 'उदारमतवाद' या संकल्पना येशूच्या इच्छेविरुध्द आहेत.

५) मुस्लीम मूलतत्ववाद : 'कुराण' या पवित्र ग्रंथात अल्लाशिवाय दुसरा ईश्वर नाही आणि मुहंमद त्याचा पैगंबर आहे. मुस्लीम मूलतत्ववाद [illegible], कुराण, मुस्लीम बंधुत्वाची भावना आणि इस्लामेतर विरोधी धार्मिक भावनेतून व्यक्त होतो.

अमेरिकन राष्ट्राध्यक्ष रोनाल्ड रेगनच्या कारकिर्दीत १९७९ मधील इराणच्या क्रांतीमुळे मुस्लीम मूलतत्ववाद्यांना प्रोत्साहन मिळाले. इराण, सौदी अरेबिया व एकूण अरब जगतात या संकल्पनेचा प्रारंभ झाला. इस्लामी राज्यात मूलतत्ववादाने पकड का घेतली. त्याची विविध कारणे आढळतात. उदा.भांडवलवाद इस्लामिक राज्यातील जनतेचे मुलभूत प्रश्न सोडवू शकला नाही. त्याचबरोबर डाव्या पक्षांचा इस्लामिक राष्ट्रात झालेला पराभव व नंतर त्यांनी धर्मशक्तींशी केलेली हात मिळवणी हे देखील महत्त्वाचे कारण ठरते. अतिरेकी धर्मवादाला पर्यायी व्यवस्था निर्माण करण्यात आलेली अपयश अशा अनेक कारणांमुळे तिथे मूलतत्ववादाचा प्रभाव वाढला. इस्लामिक मूलतत्ववाद तिथे अत्यंत शक्तिशाली राजकीयवाद म्हणून उदयास आला. इस्लामिक मूलतत्ववाद त्याच्या जन्मापासूनच एक राजकीय, सैनिकी आणि धार्मिक अधिष्ठानावर आधारित संकल्पना म्हणून पुढे आली.

मूलतत्ववादाचे प्रतिपादन असे की, 'विद्यमान जगातील राष्ट्रराज्य व्यवस्थेत परिवर्तन करुन तिचे रुपांतर एका जागतिक इस्लामी राज्य व्यवस्थेत व्हावे.

मात्र या मूलतत्ववादामध्ये अंतर्गत द्वंद्व आढळते. ८५ टक्के सुन्नी पंथी तर १५ टक्के सिया पंथाचे इस्लाम समर्थक आढळतात.

६) महिला आणि मूलतत्ववाद : 'Fundamentalism and Gender' या जॉन हॉवले यांच्या ऑक्सफोड युनिव्हर्सिटीने १९९४ साली प्रकाशित केलेल्या ग्रंथात महिला आणि मूलतत्ववाद यासंबंधी महत्त्वाचा दृष्टीकोन मांडला आहे.

विविध मूलतत्ववाद्यांच्या दृष्टीकोनातून 'महिलांचे हक्क आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याबद्दल' विरोधी मत प्रदर्शित केलेले दिसते. इस्लाम मूलतत्ववाद्यांनी महिलांना सार्वजनिक जागी जाण्यास बंदी घातलेली दिसते.

या धर्मात पुरुषांबरोबरच स्त्रियांना नमाज पढता येत नाही. सानिया मिर्झाने टेनिससाठी कमी कपडे घातले म्हणून तिच्या विरुध्द इस्लामी मूलतत्ववाद्यांनी फतवा काढणे किंवा तस्लिमा नसरीनने मुस्लीम महिलांच्या प्रश्नांवर आवाज उठविला तर तिला ठार मारण्याची धमकी देणे, तिच्यावर हैद्राबादमध्ये खुनी हल्ले करणे हे प्रकार मूलतत्त्ववाद जोपासण्याचे प्रतिक ठरतात.

मूलतत्ववाद आणि भारत :

मूलतत्ववाद अतिरेकी किंवा सैनिकी स्वरुप धर्मनिरपेक्ष भारतीय समाजास परवडणारे नाही. भारताचे वैशिष्ट्ये असे की इथे विविध धर्मप्रवृत्ती एकत्र नांदत आहेत.

बहुविध धर्मांचे अस्तित्व असलेल्या आपल्या देशात देश [illegible] मूलतत्ववाद नव्हे तर धर्मनिरपेक्ष तत्वांची इमानदारीने अंमलबजावणी करणे हाच अतिरेकी मूलतत्त्ववादावर उत्तम उपाय ठरतो. धर्म उपासणा ही वैयक्तिक बाब आहे. तिचे समाजिकीकरण होऊ नये.

मूलतत्ववादाची ठळक निष्कर्ष :

१) मूलतत्ववाद असा एक अन्वयार्थ असतो, तो खऱ्या मूळ धर्माचा वारसा सांगून वैधता मिळविण्याचा प्रयत्न करत असतो.

२) मूलतत्ववाद हा धर्माचे प्रवाही स्वरुप नाकारतो या अर्थाने धार्मिक मूलतत्ववाद म्हणजे धर्म व धार्मिक अस्मिता गोठविण्याची प्रक्रिया असते.

३) मूलतत्ववादाचा व्यक्तीचे विवेक स्वातंत्र्य आणि आचार स्वातंत्र्य यांना विरोध असतो.

४) मूलतत्ववादी विचारांचा अविष्कार बहुतेक वेळा मूलतत्त्ववादी संघटनांच्या रुपाने प्रकट होतो.
आक्रमक प्रचार, सक्ती दडपणूक इ.मार्गाने अशा संघटना व्यक्तीच्या, समाजाच्या जीवनात हस्तक्षेप करतात.

५) मूलतत्ववाद जेव्हा अपयशी होऊ लागतो, त्याचे डावपेच प्रस्थापित रचनेत कुचकामी ठरु लागतात. तेव्हा तो आक्रमक बनतो. हिंसक कारवाया करतो.

६) मूलतत्त्ववाद्यांचा लोकशाही पध्दतीवर विचार विनिमयावर विश्वास नसतो.

मूलतत्ववाद्यांकडून अल्पसंख्याकांच्या हिताचे संरक्षण केले जाणार नसते, मूलतत्ववादी राष्ट्रबांधणीत सहभाग घेत नाही. त्यामुळे मूलतत्ववादामुळे भारतीय राष्ट्रबांधीपुढे मोठे आव्हान उभे आहे.

म्हणून धर्म वैयक्तिक बाब समजून धर्मापेक्षा मी प्रथम भारतीय आणि नंतरही भारतीय असेन याचा विचार जनतेत [illegible] आवश्यक आहे.

संदर्भ :

१) गर्गे स.मा.भारतीय समाज विज्ञान कोश, खंड ४

२) जोशी तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री मराठी विश्वकोश खंड-२, खंड ४

३) पं.जवाहरलाल नेहरु (अनुवाद) भारताचा शोध

CURRENT GLOBAL REVIEWER
Special Issue 25 , Vol. 3 | Peer Reviewed | ISSN : 2319 - 8648
March 2020 | SJIF | Impact Factor : 7.

४) निवडक साधना-खंड पं - मूलतत्ववाद व मुस्लीम समाज- राजेंद्र बोरा
५) नंदकुमार भारंबे, मानवी हक्क व समाज, निराली पब्लिकेशन्स जळगाव २०१०
६) दरेकर समीर, 'धर्मनिरपेक्षतेच्या कल्पनेलाच सुसंग अभिनव निर्माण प्रकाशन पुणे २००८'
७) देवळाणकर शैलेद्रं, समकालीन जागतिक राजकारणातील प्रमुख प्रश्न, विद्या प्रकाशन औरंगाबाद, २००५

Le
Mal